

Е. О. Версетті

orcid.org/0009-0008-5223-1069

аспірант

Ужгородського національного університету

ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ: ВТРАЧЕНА МЕТОДОЛОГІЯ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ НИНІШНІМ РЕАЛІЯМ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ

Постановка проблеми. Етнополітичні спільноти є та можуть бути інструментом в руках суб'єкта впливати на етнополітичну структуру, зокрема стабільність іншої держави. Доволі очевидна теза, але чомусь у вітчизняній політичній науці, зокрема в класичних витоках останнього – ця теза відсутня. Етнополітичні спільноти розглядаються через призму «зівих» як доволі конструктивне явище, яке сприяє лише мультикультризму. Але насправді ще в етнополітичному інструменталізмі були зазначені зовні інші «риси» етнополітичної спільноти.

В контексті етнополітичного інструменталізму дуже важливим не обмежуватись лише зовнішньополітичним впливом на спільнот. Так як якщо перше є нормою, то друге – це вже порушення суверенітету, втручання у внутрішні справи однією державою в іншу, доволі гібридним шляхом – що може бути актуальнішим при сучасних політичних реаліях? Ведення гібридної агресії, намаганням дестабілізувати ситуацію із середини через етнонаціональну структуру: перспективи вивчити все це із середини ХХ століття політична наука втратила можливість.

В той момент коли зник маловідомий у вітчизняному інформаційному полі підхід етнополітичного інструменталізму – представником якого до прикладу був Пол Брасс, який у своїй праці «Етнічність та Націоналізм: теорія та порівняння» виклав тези, які при актуалізації на нинішні реалії пролили би світло на велику кількість процесів пов'язаних із етнополітичними маніпуляціями, зокрема етнополітичний тиск.

Брасс розглядав етнополітичні спільноти як інструмент, але в руках не зовнішнього актора, а в руках еліт. Але при належній концептуалізації даної тези на нинішні обставини варто би розглянути ще інструментальну властивість етнонаціональних спільнот, але з точки зору зовнішнього підсуб'єктності іншим акторам, які мають намір проводити агресію, або вже її проводять по-відношенню до об'єкта цього гібридного процесу.

Забутість цієї теорії пояснює помилку, яку допустився Хоффман вже в ХХІ столітті, коли намагався розкрити поняття «гібридної агресії». Це пояснює чому саме Хоффман проігнорував етнополітичний аспект, адже етнонаціональні спільноти й не розглядались як можливий інструмент впливу – адже етнополітичний інструменталізм не прижився в середині та кінці ХХ століття в політичній науці. Таким чином найважливіший аспект гібридної агресії не був досліджений, й був проігнорований.

Тому формування, політизація, ідеологізація етнонаціональних спільнот (а за Коцуром чотирьох етно-лінгвістичних груп в Україні) та подальше залучення росіянами цієї спільноти у війні проти України з 2014 року та попередній диференціації етнополітичній структурі та поділу суспільства – було неочікуваним поворотом для політичної науки та держави Україна, адже лише етнополітичний інструменталізм міг би передбачити подібні кроки та пояснити подібні процеси, надавши методологію протидії. Етнополітичний інструменталізм – це насправді втрачена методологія, якої Україні не хватило в 2014 році – на момент агресії росії.

Саме завдяки цьому Україна й не мала ні у вітчизняній науковій базі методології боротьби із цими «спільнотами», методології боротьби із гібридною агресією, яка набагато ширша на практиці, аніж була викладена у вузькому розумінні Хоффмана (адже не включало етнополітичний аспект – як виявилось ключовий в контексті дестабілізації суспільства). Політична наука, зокрема вітчизняна потребує ґрунтового доповнення у концептуальному розумінні процесів, які можна охарактеризувати як агресії в етнополітичній сфері, зокрема етнонаціональна структура чи то стабільність суспільства.

- виділити основні тези класичного етнополітичного інструменталізму за Брассом, які цільно актуалізовувати при нинішніх політичних обставинах;
- запропонувати актуальне переосмислення та концептуальне розуміння підходу етнополітичний інструменталізм в нинішніх політичних реаліях;
- охарактеризувати основні недоліки сучасного розуміння політичною наукою етнополітичного аспекту в контексті теоретичного окреслення зовнішньополітичного втручання одного суб'єкта іншим;
- надати рекомендації державі з приводу переосмислення суб'єктності етнополітичних спільнот.

Виклад основного матеріалу. За Полом Брассом етнополітична спільнота має певні властивості – і ці властивості не є перманентними – вони видозмінюються в залежності від таких політичних факторів як: політичні еліти (економічні інтереси політичних еліти та політичні інтереси останніх). Згідно із цієї структурою розуміння – етнополітична спільнота може зазнавати різного впливу на суспільство, зокрема на конкретні структури етнонаціональні, регіональні, чи то політико культурний фон регіону, чи цілої нації. Артикулювати інтереси не лише етнополітичних спільнот, але і певних акторів (еліти, держави, корпорації, політики) «П. Брасс, С. Олзак Д. Нейгел переконані, що етнічність, етнічні ознаки є тим інструментом, послуговуючись яким, етнічна група може обстоювати свої інтереси. Таким чином етнос розглядається не як стала спільнота, а група, ситуативно об'єднана досягненням певної мети. Не випадково, інструменталізм має іншу назву – ситуационізм. З підвалин інструменталізму випливає, що етнічність не є сталою, вона є ситуативною» (Асланов, 2015, с. 118).

Таким чином окреслюємо саму тезу інструменталізму, яку варто повернути, але дещо видозмінити, підкреслити – етнополітичні спільноти можуть виступати інструментом різних суб'єктів, що може впливати на характер взаємодії із внутрішніми інституціями чи то іншими сферами взаємодії держави та суспільства (регіоналістика, етнонаціональна структура, політична культура, політична свідомість населення чи то електорату і так далі). Етнополітична спільнота стає доволі небезпечним інструментом в руках вже зовнішнього суб'єкта з точки зору суверенітету та стабільності держави.

І Таким чином відображаючи вплив російського чинника на етнонаціональну складову України в 90-х років – ми бачимо саме цей процес: формування підґрунтя задля використання в якості інструменту етнонаціональної меншини (росіянців), які складались із певних лінгвістичних груп українців та іммігрантів (самих росіянців) суб'єктом із зовні. «26–27 жовтня 1995 року в Києві відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Російська освіта в Україні в контексті міжнародного досвіду», де в окремих виступах висловлювалися думки про надання російській мові статусу другої офіційної, неприйнятності терміна «національна меншина» стосовно росіян, що проживають в Україні» (Коцур, 2017, с. 373). Тобто сам процес був вже давно описаний Коцуром у вітчизняній політичній науці, але концептуальне окреслення цього – що дало би змогу розвивати ці вчення при аналізі актуальних політичних процесів чи випрацюванні алгоритмів протидії таким діям – було відсутнє у вітчизняній політичній науці.

Вже таким чином ми доповнюємо цю тезу про можливість зовнішнього використання інструменталізму задля дестабілізації ситуації в суспільстві: іншими словами – гібридної агресії.

Щодо самого переосмислення то: класичні інструменталісти мали на увазі використання саме елітами в середині політичної сфери суспільства, то в даному випадку пропонується охарактеризувати це через призму зовнішнього втручання, через призму елемента гібридної агресії, через призму етнополітичних маніпуляцій, порушення національного суверенітету, цілеспрямованого дотримання військових доктрин з метою реалізації певного впливу, певних геополітичних цілей. Вже, що відбувається далі в цьому процесі підпадає під категорію «геополітика». Етнополітична спільнота як інструмент досягнення геополітичних цілей, як інструмент ведення війни – саме цієї тези не хватило Хоффману задля більш ґрунтовного та політико реального відображення цього процесу. «Гібридна загроза виконується масштабним шляхом різних невійськових методів ведення війни, із застосування нерегулярних одиниць та тактики та терористичні акти...» (Хоффман, 2007, с. 8).

А не часткове дедуктивне окреслення етнополітичної спільноти як можливого інструмента ведення підривної діяльності «гібридна війна може відбуватися як і державою так і недержавними акторами» (Хоффман, 2007, с.8). Тобто воно підпадає під розуміння інструменту Хоффману, але при аналізі домінуючий політичний ідеалізм та західно орієнтованість науки включає сприйняття етноспільнот як інструменту.

Проте розглядати етнополітичні спільноти лише як «терористичне угруповання» є хибним та неефективним, адже є стадія коли етнополітична спільнота носить лише політичний характер, має політичний вплив – що не включає їх в розумінні Хоффмана недержавних акторів які є інструментами в руках гібридного агресора, адже розглядає їх лише як активних терористів. А сам процес зміни етнополітичної спільноти на ворожий суб'єкт відбувається набагато раніше, ще до видимих процесів у так званій «латентній стадії» цього процесу (впливу, тиску). Саме тому держава діє із запізненням лише на етапі, коли ті зміни про які писалось вище вже відбулося, що є менш ефективним з точки зору введення превентивних мір або мір стримування таких суб'єктів всередині суспільства. Це і є помилкою України в 2014 році – детермінація «ворожих суб'єктів» (які є інструментом росії ведення дестабілізації етноструктури) вже на крайній стадії етнополітичного тиску (латентна, етап політизації, відкрита агресія (етап процесу делегітимізації влади в регіоні)). Саме такий поділ пропоную для точнішого розуміння цих процесів. Таким чином ми провели тезу етнополітичного інструменталізму до нинішніх політичних реалій та прорахунків держави України в контексті протидії гібридної агресії зі сторони росії. Виявилось, що закинутий етнополітичний інструменталізм набагато ефективніший «ліво-орієнтованої» політичної науки, де меншини – це недоторканість, а не інструмент (як це впливає із політичних реалій та викликів у нашому регіоні).

Переосмисленням інструменталізму можна пояснити трансформацію етнонаціональних спільнот в сепаратистські угруповання, що вже навіть виходить за межі вивчення самого етнополітичних маніпуляцій як елементу гібридної агресії. Розуміння етнополітичної спільноти як гнучкої структури, яка здатна бути інструментом в руках агресора із зовні – є невід'ємною теоретичною складовою розуміння етнополітичного тиску однієї держави на іншу. Повинен бути невід'ємним розумінням політичних процесів політичною наукою – задля ефективності. В іншому випадку: з'являються «наукові артефакти» (нездатність науки пояснити феномен, процес, явище). «Два центральних аргументи: перше, що етнічність та націоналізм не стали явища, а є результатом та частиною соціального та політичного конструкту(який є мінливим).» (Брасс, 1991, с. 10).

Тому основним недоліком в нинішніх політичній науці є розуміння лівого, ідеалістичного напрямку етнополітичних спільнот як чогось недоторканого, несуб'єктного, що носить статус «привілейованих меншин» не враховуючи ризик суб'єктності цієї групи агресору – як це впливає із українського досвіду в сучасній історії.

Зокрема, виходячи із стану міжнародної системи як такої, яка не працює та переживає фактично Третю Світову Війну доцільним вважаємо надати рекомендації Україні переглянути взаємодію із українцями, які наразі компактно проживають за межами України, зокрема їх фактичне долучення до певного тиску на суспільства різних країн з метою зміни етнонаціональної структури цих держав з подальшою реалізацією геополітичних цілей (допоки це не буде заборонено міжнародним правом – на що є запит).

Міжнародні інституції та лівий політичний фон в Європі наразі надають доволі вигідний політичний фон задля функціонування таких гібридних елементів як «національні меншини» в силу ідеологічному. Задля того, щоб ці процеси відбувались. «Ряд держав надають національним меншинам гарантії їхньої участі в державних структурах, тобто резервують для них певну частину політичної влади, яку вони можуть використовувати для захисту та сприяння своїм інтересам, включаючи збереження власної культури.» (Римаренко, 2023, с. 136).

А також переосмислити алгоритм протидії, зокрема звернути увагу на активності спільнот угорців на Закарпатті, зокрема субрегіональні політичні партії, які є суб'єктами під лідером угорщини – орбаном.

А щодо рекомендацій з приводу етнополітичної суб'єктності (їх можливості виконувати функцію інструменту), то варто виділити теоретичний аспект та прагматичний. Теоретич-

ний аспект рекомендації: виділити вітчизняній політичній науці, що етнонаціональна спільнота є джерелом впливу суб'єкта ззовні при нинішніх нестабільних політичних реаліях. Етнополітична спільнота більше не повинна сприйматись як елемент культурного збагачення – адже такий погляд вже є неактуальним, це вже минуле століття. Так само варто теоретично окреслити всі похідні процеси від етнополітичної спільноти як інструменту в руках зовнішніх суб'єктів.

Щодо прагматичних рекомендацій державі, то в даному випадку етнополітичні спільноти повинні розглядатись як об'єкт потенційної дестабілізації у випадку відсутності протидії етнополітичному тиску (етнонаціональним маніпуляціям, пропаганді, нав'язування нетипової політичної поведінки спільноті). Саме ліві тенденції в політиці часто є обхідним шляхом реалізовувати порушення суверенітету держави через етнонаціональну спільноту, тому державі варто переглянути ідеологічну складову функціонування держави в питанні етнополітики. До прикладу держави, де більший вплив лівого радикалізму – там етнополітичні спільноти є більш вразливими до вищеприписаних процесів. Виходячи з цього євроінтеграція та всі похідні від неї процеси повинні розглядатись державою як потенційна загроза етнополітичній стабільності України, якщо перешкоджає державним інституціям ефективно протидіяти етнополітичним маніпуляціям, зокрема впливу іноземних акторів на поведінку чи самоідентифікацію певних етнонаціональних спільнот. Період коли етнонаціональні спільноти були рисою лише культурного плюралізму – минув, нинішні політичні реалії сприяють виконання етнополітичними спільнотами функцій інструменту, зокрема гібридних функцій ведення війни та дестабілізації регіону чи цілої держави.

Висновки. Доцільним було би актуалізувати тезу Брасса за якою етнонаціональні спільноти є гнучкими, а їхні ідеологічно-культурні властивості залежать від політичних та економічних інтересів еліт. Окрім цього, важливим є саме позначення етнонаціональної спільноти як інструменту в руках суб'єкта, хоча за теорією самого Брасса мова йде про внутрішньополітичного суб'єкта, що вже на самій актуалізації до політичних реалій – варто би переглянути.

Актуальним переосмисленням етнополітичного інструменталізму було би позначення суб'єктів здатних впливати на сутність та поведінку спільноти як зовнішньополітичних акторів, які переслідують свої власні геополітичні інтереси. Таким чином мова йде про комплексне вивчення категорій геополітика та етнополітика. А щодо концептуального розуміння самого процесу: пропонується розглядати процес впливу на етнополітичну спільноту із зовні через призму ведення гібридної агресії.

Основні недоліки розуміння цього питання сучасною політичною наукою можемо відобразити до прикладу у працях Хоффмана – за яким етнополітичний аспект гібридної агресії не є виділений – саме тому й ця помилка допущена політичною наукою. Етнополітичні спільноти й не розглядаються як ті, які є інструмент під час ведення сучасної війни. Дана загроза є проігнорованою політичною наукою – як результат політичні процеси в Україні з 2014 року (а до цього латентна стадія 90х років описана ще в працях Коцура) не були пояснені політичною наукою завчасно з метою виведення методів протидії етнополітичному тиску росії.

Рекомендаціями державі буде по-перше створити мережу інститутів, здатних протидіяти зовнішньополітичному впливу певних акторів на етнонаціональні спільноти. Ідеологічно: відійти від ідей «захисту прав меншин», адже як практика показує даний підхід лише сприяє більшій вразливості держави до цих процесів. Зокрема в принципі розглядати етнополітичні спільноти (при нинішній міжнародній обстановці та в середині країни) не як та, яка сприяє культурному плюралізму, а є інструментом агресора як і дестабілізувати ситуацію в суспільстві, так і порушувати територіальну цілісність України (трансформуючи політичну свідомість етнополітичних спільнот на сепаратистську активність).

Література

- Асланов А. Етнополітична стабільність у етнополітичній системі. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 116–123.
- Коцур В. Вплив російського чинника на етнонаціональні процеси в Україні 1990-х рр. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2003. Вип. 5–6(91–92). С. 380.
- Хоффман Ф. Конфлікти двадцять першого століття: піднесення гібридної війни. Арлінгтон: Потомак Інститут політичної науки, 2007. 72 с.
- Римаренко С. Міжнародні стандарти статусу національних меншин. *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. С. 129–142.
- Сидиренко Д. А. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни. *Молодий вчений*. 2018. № 11(63). С. 920–923.
- Явір В. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт: монографія. Київ: Логос, 2018. 467 с.
- Бадах Ю. Причини виникнення та класифікація воєнних конфліктів. *Воєнна історія*. 2003. № 3–4. URL: http://warhistory.ukrlife.org/3_4_03_5.htm
- Brass P. R. *Ethnicity and nationalism: Theory and comparison*. London: Sage Publications Ltd., 1991. 350 p.
- Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf

References

- Aslanov, A. (2015). Etnopolitychna stabil'nist' u etnopolitychniy systemi [Ethnopolitical stability in the ethnopolitical system]. *Aktual'ni problemy polityky*, 55, 116–123.
- Kotsur, V. (n.d.). Vplyv rosiys'koho chynnyka na etnonatsional'ni protsesy v Ukraini 1990-kh rr. *Naukovi zapysky, IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny*, 5–6(91–92), 380.
- Hoffman, F. (2007). Konflikty dvadtsyat' pershoho stolittya: pidnesennya hibrydnoyi viyny [Conflict in the 21st century: Rise of Hybrid War]. Potomac Institute for Policy Studies. Arlington, VA, 72.
- Rymarenko, S. (n.d.). Mizhnarodni standarty statusu natsional'nykh menshyn [International standards of the status of national minorities]. *IPIEND im. I. Kurasa NAN Ukrayiny*, 129–142.
- Sydyrenko, D. A. (2018). Hibrydna viyna yak suchasnyy sposib vedennya viyny [Hybrid war as a modern way of conducting war]. *Molodyi vchenyi*, 11(63), 920–923.
- Yavir, V. (2018). Etnopolitychna integratsiya ta dezintegratsiya u suchasnomu sviti: polityko-pravovyi kontsept [Ethnopolitical integration and disintegration in the modern world: political-legal concept]. *Monohrafiya*. Kyiv: Lohos, 467.
- Badakh, Yu. (2003). Prychyny vynyknennya ta klasyfikatsiya voyennykh konfliktiv [Causes of emergence and classification of military conflicts]. *Voyenna istoriya*, 3–4. Retrieved from http://warhistory.ukrlife.org/3_4_03_5.htm
- Brass, P. R. (1991). *Ethnicity and nationalism: Theory and comparison*. Sage Publications Ltd., 350 p.
- Yevropeys'ka konventsia pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod [European Convention on Human Rights]. (1950, November 4). Retrieved from https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf

Анотація

Версенті Е. О. Етнополітичний інструменталізм: втрачена методологія та відповідність нинішнім реаліям гібридної агресії. – Стаття.

В даній статті обґрунтовується неефективність напрямку розвитку політичної науки в контексті «західноорієнтованості» науки зокрема категорій етнополітики та геополітики (які автор рекомендує досліджувати суміжно, адже геополітичні процеси є суб'єктами по-відношенню етнополітичних процесів). Також автор наводить аргументацію й про причини такого стану речей, зокрема наводиться конструктивна переоцінка вкладку Хоффмана у дослідження гібридної агресії, де на думку автора бракує етнополітичного аспекту впливу на суспільство. Окрім цього, автором окреслюється проблематика лівих політичних тенденцій, які так само вплинули на наукову складову, посиляючись на «втрачену методологію» етнополітичного інструменталізму, який по нинішнім ідеологічним міркуванням є неприпустимою в очах «західноорієнтованої політології».

Автор наводить паралелі між політичними реаліями в яких перебуває Україна з 2014 року та етнополітичним інструменталізмом, який набагато краще пояснює ці процеси, аніж більш сучасна методологія. Етнополітичні спільноти пропонуються автором розглядатись як інструмент в руках «зовнішніх сил» впливати на стабільність країни, а не як недоторканий абсолют – як це пропонують нинішні ідеологічні орієнтації геополітичного Заходу.

Низка наукових артефактів та міжнародної інституційної ефективності по протидії гібридній агресії, чи то етнополітичним маніпуляція – говорять про те, що сучасні підходи є менш актуальними, аніж класична теорія етнополітичного інструменталізму, яку варто би реінтегрувати знову в політичні науки, але з новим поглядом. Тому окрім всього автор також пропонує доцільне переосмислення теорії етнополітичного інструменталізму, які були би ефективною методологією при сучасних політичних реаліях із якими зіткнувся світ.

Ключові слова: Етнополітичний інструменталізм, гібридна війна, геополітика, національна безпека, Третя Світова Війна, етнополітичні маніпуляції.

Summary

Versetti E. O. Ethnopolitical instrumentalism: lost methodology and relevance to current realities of hybrid war. – Article.

This article substantiates the ineffectiveness of the direction of political science development in the context of the “Western orientation” of science, in particular the categories of ethnopolitics and geopolitics (which the author recommends to study in conjunction, since geopolitical processes are subjects in relation to ethnopolitical processes). The author also provides arguments for the reasons for this state of affairs, in particular, a constructive reassessment of Hoffman's contribution to the study of hybrid aggression, which, in the author's opinion, lacks the ethno-political aspect of influence on society. In addition, the author outlines the problems of left-wing political tendencies, which have also influenced the scientific component, referring to the “lost methodology” of ethnopolitical instrumentalism, which, according to current ideological considerations, is unacceptable in the eyes of “Western-oriented political science”.

The author draws parallels between the political realities Ukraine has been facing since 2014 and ethnopolitical instrumentalism, which explains these processes much better than more modern methodologies. The author suggests that ethnopolitical communities should be viewed as a tool in the hands of “external forces” to influence the stability of the country, rather than as an untouchable absolute, as suggested by the current ideological orientations of the geopolitical West.

A number of scientific artifacts and international institutional effectiveness in countering hybrid aggression, whether ethnopolitical manipulation, suggest that modern approaches are less relevant than the classical theory of ethnopolitical instrumentalism, which should be reintegrated into political science, but with a new perspective. Therefore, in addition to everything else, the author also proposes a rethinking of the theory of ethnopolitical instrumentalism, which would be an effective methodology in the current political realities facing the world.

Key words: Ethnopolitical Instrumentalism, hybrid War, geopolitic, national security, Third World War, ethnopolitical manipulation.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.10.2025

Дата публікації: 21.11.2025